

Ivo Andrić: Znakovi pored puta

"Svaki ti je vrug u moje libro zapisan"

*Jovo Markov Džinović
nekad zaposlen kao radnik
na gradnji Sueckog kanala*

1. Nemiri od vijeka

(odlomak)

Ima narodnih priča koje su toliko opštečovečanske da zaboravimo kad i gde smo ih čuli ili čitali, pa žive u nama kao uspomena na naš lični doživljaj. Takva je i priča o mladiću koji je, lutajući svetom i tražeći sreću, zašao na opasan put za koji nije znao kuda ga vodi. Da se ne bi izgubio, mladić je u debla drvetâ pored puta zasecao sikiricom znake koji će mu docnije pokazati put za povratak.

Taj mladić je oličenje opšte i večne ljudske sudbine: s jedne strane opasan i neizvestan put, a s druge, velika ljudska potreba da se čovek ne izgubi i snađe, i da ostavi za sobom traga. Znaci koje ostavljamo iza sebe neće izbeći sudbinu svega što je ljudsko: prolaznost i zaborav. Možda će ostati uopšte nezapaženi? Možda ih niko neće razumeti? Pa ipak, oni su potrebni, kao što je prirodno i potrebno da se mi ljudi jedan drugom saopštavamo i otkrivamo. Ako nas ti kratki i nejasni znaci i ne spasu od lutanja i iskušenja, oni nam mogu olakšati lutanja i iskušenja i pomoći nam bar time što će nas uveriti da ni u čemu što nam se dešava nismo sami, ni prvi ni jedini.

Takav je život da čovek često mora da se stidi onoga što je najlepše u njemu i da upravo to sakriva od sveta, pa i od onih koji su mu najbliži.

Ono što je najlepše na iskrenoj i dubokoj ljubavi, na kojoj je sve lepo, to je da u odnosu prema onome koga volimo ni jedna naša mana ne dolazi do izraza. Mnogo šta što je zlo u nama iščezava a ono što je dobro ustostruči se.

Video sam otkopane grobove iz petog veka pre Hrista. U njima su bili još uvek vidljivi tragovi glavnih kostiju i naslućivale se osnovne linije ljudskog lika.

U meni se javilo nezadovoljstvo, kao nad neuspehim delom ili nedovršenim poslom. Čovek treba da nestane bez traga.

Čini mi se kad bi ljudi znali, koliko je za mene napor bio živeti, oprostili bi mi lakše sve zlo što sam počinio i sve dobro što sam propustio da učinim, i još bi im ostalo malo osećanja da me požale.

Poznavao sam jednog čoveka koji je za svaku stvar koju on nema ili ne razume uspevao da nađe poneku zlu reč.

U strogosti koju pokazuju nekadašnji razvratnici prema mladeži, ima nečeg naročito ružnog. Oni kažnjavaju mladež i za svoje bivše prestupe; možda se čak i svete za svoju sadašnju nemoć.

Bojati se ljudi, znači činiti krivo Bogu. Strah od ljudi možda i potiče otud što smo se nekad ogrešili o božiji princip. Čovek u kome ima živa duša ne bi, logički, trebalo da se boji ljudi ni ičega ljudskog.

Dok je čovek plen svojih strasti, rob čula i igračka mašte, dotle su i svaka tajna muka i gorčina razumljive i lakše, jer su zaslužene, kao prirodno naličje nedostojna života. Ali kad se i docnije, kao gospodar svoje sebičnosti, sav predan radu, živeći za druge, uvidi da je ta ista gorčina na kraju svakog puta, onda zaista čovek ne zna šta da misli i nema čemu da se nada. Ostaje, ponekad, svetla

nada, ne trajnija od bleska munje, da sve ovo nije prava stvarnost. Misao — da ćemo se *probuditi*, jecajući.

Kod unutarnjih borba koje čovek vodi sa samim sobom i sa nepoznatim silama u sebi, važi više nego igde pravilo: ne predaj se nikad! — Ni predaje, ni ustupanja! A pre svega, što kažu u Bosni: ne veži tugu za srce!

Biti uvređen nepravdom ljudi manje je nego biti u bedi, a biti u bedi manje je nego biti bolestan, biti bolestan još nije: umreti. Ali i kad je čovek uvređen nepravdom, teško bolestan, pa i na samrti, ne treba, tek tada ne treba da „da pusti rđi na se". Tada treba napregnuti sve sile i ne priznati tugu i malodušnost. Izdržati trenutak, a već idućeg časa čovek je ili na putu da prezdravi ili mrtav. A smrt je najveći i najsigurniji osvjetnik.

Božija pravda se retko javlja. I to je sreća za ovaj svet, jer ona dolazi kao eksplozija i raznese sve zajedno: krivca i njegovu žrtvu i sve živo što se slučajno našlo u njihovoj blizini. Ostvarenje apsolutne pravde na zemlji moralo bi biti odjednom, potpuno i posvudašnje. Onda bi se pod silnim, ravnomernim i istovremenim pritiskom sve čestice držale u ravnoteži. Ovako, javljajući se retko, mestimično i na mahove, ona je isto što i orkan, kataklizma i tragedija.

Samo aktivni ljudi i njihova borbenost i bezobzirnost pokreću život napred, ali ga samo pasivni ljudi i njihova strpljivost i dobrota održavaju i čine mogućim i podnošljivim.

Zavist ljudi, to je gnev bogova.

Kad naiđu teška, mutna vremena i učestaju sukobi i uzbune među ljudima, otvori se odjednom Biblija na njenim najtamnijim stranicama i naš užas ili naše nerazumevanje nađu drevne i poznate reči kao jedini izraz.

Gledajući vojnike i žandarme koji su do malopre bili i ubijali, video sam im u očima, duboko ispod spoljnog besa i drskosti, jedva primetno kolebanje u kom je bilo i životinjskog straha i neke želje da se ne bude na tom mestu ni u tom obliku. U tom drhtanju u dnu zenica pročitao sam odjednom jasan i nesumnjiv jadni, strašni i detinjski Kainov odgovor: — Zar sam ja čuvar brata svoga?

Ne smrt, zaborav rešava sve. Zaborav, i to ne samo pojmova, reči i lica, nego svega što postoji i živi. Zaborav tela i zaborav vremena. Zaborav, da bi se moglo predahnuti i živeti dalje u telu bez sećanja, sa duhom bez imena. Zaborav, smrt sa pravom na nadu.

Da starimo, da umiremo, to smo oduvek znali, iako smo se sporo navikavali na tu misao i teško mirili sa njom. Ali sa godinama, evo se javljaju u nama, i to pre smrti i pre samog starenja, nove misli sa kojima se čovek ne može da pomiri i koje nas guraju u starost pre vremena i u pravu smrt pre umiranja. To je: jasno i neumoljivo saznanje da u onom što je plodno, radosno i napredno u svetu mi sve manje i sve ređe učestvujemo, da je sve više zanosa koje ne osećamo i podviga u kojima nemamo udela, da u stvari, za nas svet vene i umire pred našim očima, a mi, još živi ali izvan života, posmatramo ga nemoćni, bez reči i pokreta.